

„ПРИЛОЖНАТА ПСИХОАНАЛИЗА“ НА РЕЛИГИЯТА У ЗИГМУНД ФРОЙД: ОСНОВНИ ИДЕИ

Нонка Богомилова*

В статията са представени и анализирани основни идеи и подходи на З. Фройд към религията, които той приема като своя най-значим и ценен опит за приложна психоанализа. Разгледани са интерпретациите му на религията от гледна точка на индивидуалната психология, на социалната психология („Тотем и табу“, „Човекът Мойсей и монотеистичната религия“, „Психология на масите и анализ на човешкото Аз“) и на философията („Бъдещето на една илюзия“). В първите два плана са представени идеите на З. Фройд за религията в контекста на разбирането му за човека и за човешкото общество като процес на овладяване и потискане на инстинктите (сексуални и агресивни) от страна на културата. Макар и полезен за обществото, този процес е травмиращ за човека, предизвиквайки у него невротични процеси и реакции. Анализирани са приложенията на някои основни категории у Фройд – „Свърх-Аз“, „Едипов комплекс“ – като методологическа „оптика“ към разбирането му за религията. Представени са оценки на идеите и творчеството му от негови последователи – Е. Фром, Х. Маркузе и др. – в контекста на съвременното състояние на психоанализата.

„Не забравяйте, че ние, хората с високи изисквания към нашата култура и намиращи се под натиска на нашите вътрешни изтласквания, намираме действителността за неудовлетворителна и затова водим живот в света на фантазиите, в който се мъчим да отстраним недостатъците на реалния свят.“

З. Фройд. „За психоанализата“

* Ст.н.с. II ст. Нонка Богомилова – Институт за философски изследвания при БАН.
Адрес за контакти: nonka_bogomilova@mail.bg

„Човек не може винаги да остане дете, той трябва най-накрая да излезе навън, във враждебния живот. Трябва ли да ви призная и това, че единствената цел на моя труд е да привлече вниманието към необходимостта от такъв прогрес?“

З. Фройд. „Бъдещето на една илюзия“

Щрихи към творческата саморефлексия на З. Фройд

Обръщайки внимание на философско-теоретичния характер на трудовете си от последните години в търсене на същността на човека и живота, Фройд пише: „В работите си от последните години („Отвъд принципа на удоволствието“, „Психология на масите и анализ на Аз-а“, „Аз и То“) аз дадох свобода на дълго потисканата си склонност към спекулативни разсъждения, като между другото разгледах и едно ново решение на проблема за нагоните. Обединих себесъхранението и съхранението на вида под понятието „Ерос“ и му противопоставих безшумно действащия нагон към смъртта и разрушението“ (Фройд 1990: 48). Според Е. Фром преразглеждането, което Фройд прави на двата основни инстинкта – сексуален и самосъхранителен – след Първата световна война и акцентът върху инстинкта към смъртта е резултат от фокусирането му върху ирационалните, разрушителни импулси у човека, проявили се по време на войната (Фром 2005: 28).

В своята „Автобиография“, в която прави рекапитулация на развитието на своите възгледи и на психоанализата изобщо, З. Фройд резюмира така идеята си за „Аз“-а: „през целия живот Аз-ът остава големия резервоар на либидо, откъдето то преминава към обектите и където може да се върне, щом се оттегли от тях.“ (Фройд 1990: 47).

Освен от гледна точка на съзнавано и несъзнавано, удоволствие и реалност (вътрешно и външно), раздвоението, разцеплението на човешката психика Фройд открива и по линията разум–страсти: „Азът репрезентира това, което можем да наречем разум и осъзнатост, за разлика от То, което е доминирано от страстите“, пише той в един от най-зрелите си трудове по метапсихология – „Аз и То“ (1923 г.), – продължаващ размишленията му от „Отвъд принципа на удоволствието“. Същевременно най-дълбокото и най-висшето Аз, пише Фройд, може да е несъзнавано. В автобиографичния самоанализ на З. Фройд за развитието и същността на неговите възгледи, той пише: „всичко психично първоначално е несъзнавано, качеството „осъзнатост“ може да дойде впоследствие или да не дойде. Тук възникна противоречие с философите, за които „съзнавано“ и „психично“ беше едно и също. Нямахме друг изход, освен да вдигнем рамене и да подминем тази идиосинкразия на философите.“ (Фройд 1990: 25).

Голямата драма на раздвоения и разтроения психичен живот на човека, тази „динамична сглобка на противоположности“ (Маркузе 1993: 37) се разиграва между три инстанции, представени в зрелите трудове на Фройд като То, Аз и Свръх-Аз. Тяхната същност и взаимоотношенията между тях са фонът, на който възниква и въздейства религията. В последните си спекулативни работи, пише Фройд в своята „Автобиография“, „основавай-